

- N.B. :** (1) From **Section I**, attempt any **two** questions from Question Nos. 1 to 4 and Question No. 5 is **compulsory**.
(2) From **Section II**, attempt any **two** questions from Question Nos. 6 to 9 and Question No. 10 is **compulsory**.
(3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

Section I

1. (a) What is Moral Philosophy ? Explain the nature of Moral Philosophy. 10
(b) In what sense is reflective morality superior to customary morality ? Explain in short. 6
2. Discuss the nature of value and explain the meaning of Good and Truth as values. 16
3. Explain the term Punishment. State the merits and demerits of Retributive theory of Punishment. 16
4. State and examine Mill's Utilitarianism. 16
5. Write short notes on any **two** of the following :— 18
 - (a) Why should one be moral ?
 - (b) Justification of Capital Punishment
 - (c) Charvaka hedonism
 - (d) The eight fold path of Buddhist ethics.

Section II

6. Discuss fully the Gita doctrine of Nishkama Karma. 16
7. What is Virtue ? Explain Plato's Cardinal Virtues. 16
8. Explain the ethical concepts of 'Rta' and 'Rna'. 16
9. What is Professional Ethics ? Explain the code of conduct of businessman. 16
10. Write short notes on any **two** of the following :— 18
 - (a) Kants doctrine of "Duty for Duty's Sake"
 - (b) Four Purusharthas
 - (c) The concept of Nirvana
 - (d) Immortality of soul.

T TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(जुना अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) विभाग १ मधील प्रश्न क्रमांक १ ते ४ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्रमांक ५ सोडविणे अनिवार्य आहे.
(२) विभाग २ मधील प्रश्न क्रमांक ६ ते ९ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्रमांक १० सोडविणे अनिवार्य आहे.
(३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

विभाग १

१. (अ) नैतिक तत्त्वज्ञान म्हणजे काय ? नैतिक तत्त्वज्ञानाचे स्वरूप स्पष्ट करा. १०
(ब) विवेकप्रधान नीतिमत्ता ही रूढीप्रधान नीतिमत्तेपेक्षा कोणत्या अर्थाने श्रेष्ठ आहे ? थोडक्यात स्पष्ट करा. ६
२. मूल्याच्या स्वरूपाविषयी चर्चा करा आणि शुभ व सत्य या मूल्यांचा अर्थ स्पष्ट करा. १६
३. “शिक्षा” ही संज्ञा स्पष्ट करा. शिक्षेच्या प्रतिशोध उपपत्तीचे गुणदोष सांगा. १६
४. मिल्लचा उपयुक्ततावाद सांगून त्याचे मूल्यमापन करा. १६
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :- १८
(अ) एखाद्याने नीतिमान का असावे ?
(ब) देहांत शिक्षेचे समर्थन
(क) चार्वाकांचा सुखवाद
(ड) बौद्ध नीतिशास्त्रातील अष्टांग मार्ग.

विभाग २

६. गीतेतील निष्काम कर्म सिद्धांताची सविस्तर चर्चा करा. १६
७. सद्गुण म्हणजे काय ? प्लेटोचे प्रधान (मौलिक) सद्गुण स्पष्ट करा. १६
८. ‘ऋत’ आणि ‘ऋण’ या नैतिक संकल्पना स्पष्ट करा. १६
९. व्यावसायिक नीतिशास्त्र म्हणजे काय ? व्यापार वा धंद्याच्या माणसाकरिता असलेली आचारसंहिता विशद करा. १६
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :- १८
(अ) कांटप्रणित “कर्तव्यासाठी कर्तव्य” सिद्धांत
(ब) चतुर्विध पुरुषार्थ
(क) निर्वाण संकल्पना
(ड) आत्म्याचे अमरत्व.

- N.B. :** (1) From **Section I**, attempt any **two** questions from Question Nos. 1 to 4 and Question No. 5 is **compulsory**.
 (2) From **Section II**, attempt any **two** questions from Question Nos. 6 to 9 and Question No. 10 is **compulsory**.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

Section I

1. State and evaluate Lawrence Kohlberg's theory regarding development of moral reasoning. 16
2. Define ethical relativism. Are ethical values relative ? Discuss fully. 16
3. Explain fully the four cardinal virtues according to Plato. 16
4. Describe the Four Noble Truths Stated by Lord Buddha. 16
5. Write short notes on any **two** of the following :— 18
 - (a) Normative Ethics
 - (b) Ethical objectivism
 - (c) Aristotle's concept of good life
 - (d) Gita doctrine of Nishkama Karmayoga.

Section II

6. State and critically evaluate Thomas Hobbes Psychological egoism. 16
7. Explain fully Kant's categorical imperative. 16
8. Explain in detail Carol Gilligan's views on Feminist ethics. 16
9. State and evaluate the Deterrent theory of punishment. 16
10. Write short notes on any **two** of the following :— 18
 - (a) Ayn Rand's ethical egoism
 - (b) Hedonistic Calculus
 - (c) Sartre's existential ethics
 - (d) Business ethics.

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) विभाग १ मधील प्रश्न क्रमांक १ ते ४ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्रमांक ५ सोडविणे अनिवार्य आहे.
(२) विभाग २ मधील प्रश्न क्रमांक ६ ते ९ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्रमांक १० सोडविणे अनिवार्य आहे.
(३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

विभाग १

१. नैतिक विचारप्रक्रियेच्या विकासासंबंधीची लॉरेन्स कोहलबर्गची उपपत्ती सांगून तिचे मूल्यमापन करा. १६
२. नैतिक सापेक्षतावादाची व्याख्या द्या. नैतिक मूल्ये ही सापेक्ष असतात काय ? सविस्तर चर्चा करा. १६
३. प्लेटोप्रणित चार मौलिक (प्रधान) सद्गुण सविस्तर स्पष्ट करा. १६
४. बुद्धाने सांगितलेल्या चार आर्य सत्याचे वर्णन करा. १६
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :- १८
 - (अ) आदर्शी नीतिशास्त्र
 - (ब) नैतिक निरपेक्षतावाद
 - (क) ऑरिस्टॉटलप्रणित शुभ जीवनाची संकल्पना
 - (ड) गीतेचा निष्काम कर्मयोग सिद्धांत.

विभाग २

६. थॉमस हॉब्ज यांचा मानसशास्त्रीय स्वहितवाद सांगून त्याचे चिकित्सक मूल्यमापन करा. १६
७. कांटचे निरूपाधिक आदेश सविस्तर स्पष्ट करा. १६
८. कॅरोल गिलीगन यांचे स्त्रीवादी नीतिशास्त्राचे विचार सविस्तर स्पष्ट करा. १६
९. शिक्षेची निवारणवादी (प्रतिबंध) उपपत्ती सांगून तिचे मूल्यमापन करा. १६
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :- १८
 - (अ) आयन रँड यांचा नीतिशास्त्रीय स्वहितवाद
 - (ब) सुखाची परिमाणे (मोजमापे)
 - (क) सारत्रेचे अस्तित्ववादी नीतिशास्त्र
 - (ड) व्यापाराचे (धंद्याचे) नीतिशास्त्र.

F.Y.B.A.

Political Science P-2

27 : 1st half.13-AM(d)

Con. 188-13.

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks]

11

StudentBounty.com

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, selecting **two** from **each** section.
(2) Answer books to **both** the sections should be **tied together**.
(3) **All** questions carry **equal** marks. **(20 marks each)**

Section I

1. Define Political Science. Discuss scope of Political Science in detail.
2. Give meaning of state and explain distinction between State and Society.
3. What is Power ? Give important sources of power.
4. Explain political obligation and write important grounds of political obligation.
5. Write short notes on any **two** of the following :—
 - (a) Feminist Approach
 - (b) Legitimacy
 - (c) Tie Nation
 - (d) Right to Resist.

Section II

6. Explain meaning of rights and write political rights in detail.
7. What is Justice ? Discuss important features of distributive justice.
8. Explain important features of liberal democratic state.
9. Write basic principles of communism.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
 - (a) Socio-cultural rights
 - (b) Equality
 - (c) Participatory Democracy
 - (d) Gandhism.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(जुना अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून किमान दोन, या प्रकारे एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
(२) दोन्ही विभागाच्या उत्तरेपत्रिका एकत्र बांधाव्यात.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

विभाग १

१. राज्यशास्त्राची व्याख्या करा. राज्यशास्त्राच्या व्याप्तीची चर्चा करा.
२. राज्याचा अर्थ द्या व राज्य आणि समाज यांमधील फरक विशद करा.
३. सत्ता म्हणजे काय ? सत्तेचे महत्त्वाचे स्रोत द्या.
४. राजकीय आबंधन विशद करा व राजकीय आबंधनाचे महत्त्वाचे आधार लिहा.
५. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
(अ) स्त्रीवादी दृष्टिकोन
(ब) अधिमान्यता
(क) राष्ट्र
(ड) प्रतिकाराचा हक्क.

विभाग २

६. हक्काचा अर्थ विशद करा व राजकीय हक्क सविस्तर विशद करा.
७. न्याय म्हणजे काय ? वितरणात्मक न्यायाच्या महत्त्वाच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
८. उदारमतवादी लोकशाही राज्याची महत्त्वाची वैशिष्ट्ये विशद करा.
९. साम्यवादाची मुलभूत तत्त्वे लिहा.
१०. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
(अ) सांस्कृतिक-सामाजिक हक्क
(ब) समानता
(क) सहभागात्मक लोकशाही
(ड) गांधीवाद.

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions, selecting **two** from **each** section.
(2) Answer books to **both** the sections should be **tied together**.
(3) **All** questions carry **equal** marks. **(20 marks each)**

Section I

1. Give definition of Political Science and discuss its nature in detail.
2. What is state ? Give important elements of state.
3. Define Legitimacy and discuss important elements of Legitimacy.
4. What is Law ? Give important sources of Law.
5. Write short notes on any **two** of the following :—
 - (a) The Feminist Approach
 - (b) Civil Society
 - (c) Sovereignty
 - (d) Political Obligation.

Section II

6. Explain meaning of equality and discuss various types of equality.
7. Define rights and explain various types of rights.
8. What do you mean by Totalitarian form of Government ? Discuss basic features of Totalitarian form of Government.
9. Give meaning of Ideology and write important functions of Ideology.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
 - (a) Distributive Justice
 - (b) Political Rights
 - (c) Democracy in India
 - (d) Communism.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १०]

- सूचना : (१) प्रत्येक विभागातून किमान दोन, या प्रकारे एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
(२) दोन्ही विभागाच्या उत्तरेपत्रिका एकत्र बांधाव्यात.
(३) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

विभाग १

१. राज्यशास्त्राची व्याख्या द्या व त्याच्या स्वरूपाची सविस्तर चर्चा करा.
२. राज्य म्हणजे काय ? राज्याचे महत्त्वाचे घटक विशद करा.
३. अधिमान्यतेची व्याख्या करा व अधिमान्यतेच्या महत्त्वाच्या घटकांची चर्चा करा.
४. कायदा म्हणजे काय ? कायद्याची महत्त्वाची उगमस्थाने (स्रोत) द्या.
५. टिपां लिहा (कोणत्याही दोन) :-
(अ) स्त्रिवादी दृष्टिकोन
(ब) नागरी समाज
(क) सार्वभौमत्व
(ड) राजकीय आबंधन.

विभाग २

६. समानतेचा अर्थ विशद करा व त्याच्या महत्त्वाच्या प्रकारांवर चर्चा करा.
७. हक्काची व्याख्या करा व हक्कांच्या विविध प्रकारांवर भाष्य करा.
८. सर्वकषवादी शासनाचा प्रकार म्हणजे काय ? सर्वकषवादी शासनाच्या प्रकाराची मूलभूत वैशिष्ट्ये द्या.
९. विचारप्रणालीचा अर्थ द्या व विचारप्रणालीची महत्त्वाची कार्ये लिहा.
१०. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :-
(अ) वितरणात्मक न्याय
(ब) राजकीय हक्क
(क) भारतातील लोकशाही
(ड) साम्यवाद.

N.B. : (1) All questions are **compulsory**.
(2) Attempt **all** questions.

1. (a) Write notes on any **two** of the following :—
 - (i) The dialogue and setting in the novel "Old man and the sea"
 - (ii) Narrative techniques in the novel "Animal Farm"
 - (iii) Plot and structure of the play "Pygmalion"
 - (iv) Art of characterization in "Ghashiram Kotwal"
 - (iv) Setting of the novel "Kanthapura".
2. (a) Bringout the various themes of "Alibaba and Forty Thieves".
OR
(b) Write critical note on any two 'Karna Stories' you have studied from Mahabharata.
OR
(c) Bringout the experiences of "Sinbad, the sea man" during his two voyages.
OR
(d) Give critical interpretations of any **two** of the following short stories :—
 - (i) Birthday
 - (ii) The poet and the peasant
 - (iii) Wet and Shine
 - (iv) Tagore's 'The Home Coming'
 - (v) The Golden Watch by MulkRaj Anand
 - (vi) Premchand's "Shroud".
3. (a) "Hemingway's "Old man and the sea" bringsout mankind's relationship with nature." Discuss.
OR
(b) Discuss "Animal Farm" as an allegory.
OR
(c) Bring out the major themes in Raja Rao's "Kanthapura".
OR
(d) Write notes on any **two** of the following :—
 - (i) Role of 'father' in the play "Six characters in search of an Author"
 - (ii) 'Sutradhar' in "Ghashiram Kotwal"
 - (iii) Narrative technique in Kanthapura
 - (iv) Ending of the novel "Old man and the sea"
4. (a) Discuss elements of 'romance' and 'court intrigue' and comedy in Sudraka's "Mrichhakatika".
OR
(b) "It is said 'pygmalion' is not a play about turning a flower girl into a Dutchess but turning a woman into a human being." Discuss.
OR
(c) Write a note on the plot and themes of Bhasha's play "Swapnavasavdatta".
OR
(d) Write notes on any **two** of the following :—
 - (i) Prof. Higgin's Character
 - (ii) Charudatta
 - (iii) Col. Pickering
 - (iv) Vasavdatta in disguise.

[TURN OVER

5. (a) Discuss the philosophy behind the themes of the play "Strife" by Galsworthy.

OR

- (b) The real plot of "Six characters in search of an Author"

OR

- (c) Discuss Tendulkar's "Ghashiram Kotwal" as a political satire.

OR

- (d) Write notes on any **two** of the following :—

- (i) Character and role of Simon Harness in "Strife"
- (ii) Play within a play in "Six characters in search of an Author"
- (iii) The ending of the play "Ghashiram Kotwal"
- (iv) Theme of the play "Strife".

Con. 173-13.

(REVISED COURSE)

AZ-1351

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

N.B. : (1) All questions are compulsory.

(2) There are internal options.

1. Write short notes on any **four** of the following :—

20

- (a) Ballad
- (b) Monologue
- (c) Sonnet
- (d) Epic Poetry
- (e) Lyric
- (f) Ode
- (g) Character
- (h) Chorus.

2. (a) How does Jack London's 'The call of the wild' present the human-dog relationship ? Discuss.

20

OR

- (b) Discuss the irony and humour in 'The Man Eater of Malgudi'.

OR

- (c) Write short notes on any **two** :—

- (i) Character of Nataraj
- (ii) Character of Vasu
- (iii) Character of Buck
- (iv) Role of Atavism.

3. (a) Discuss 'The importance of Being Earnest' as a Comedy of Manners.

20

OR

- (b) Discuss 'Oedipus Rex' as a typical Tragedy.

OR

- (c) Write short notes on any **two** :—

- (i) Gwendolin Fairfax
- (ii) Lady Bracknell
- (iii) Creon
- (iv) Jocasta.

4. (a) Discuss the themes explored in 'The Happy Prince'.

20

OR

- (b) Analyse the story 'The Gift of the Magi' as a story of true love.

5. (a) What is a dramatic monologue ? How does Robert Browning bring out the features of the character of the Duchess in the poem 'My Last Duchess'.

20

OR

- (b) How does John Keats bring out the features of the bird in the poem 'Ode to a Nightingale'.

AYISA

Psychology paper I

StudentBounty.com

ws Feb. 2013-(b) 48

Con. 200-13.

(3 Hours)

[Total Marks

- N. B. :** (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Discuss in detail descriptive methods used in Psychological Research. 20
2. (a) Explain the structure of neuron with the help of a diagram. 10
(b) Explain in detail endocrine glands. 10
3. What are the various stages of sleep and explain sleep disorders. 20
4. Write short notes on any **four** of the following :- 20
 - (a) Extinction and Spontaneous Recovery
 - (b) Generalization and Discrimination
 - (c) The Law of Readiness
 - (d) Positive and Negative Reinforcement
 - (e) Limitations of Punishment
 - (f) Reinforcement Schedule.
5. Describe in detail short term memory and long term memory. 20
6. Write short notes on any **four** of the following :- 20
 - (a) Types of Concepts
 - (b) Prototype
 - (c) The Means-Ends Analysis
 - (d) Functional Fixedness
 - (e) Mental Set
 - (f) Confirmation Bias.
7. (a) What are the characteristics and types of Motivation ? 10
(b) Explain Instinct theories and Maslow's Need Hierarchy. 10
8. Define Stress. Discuss various strategies for coping with stress. 20
9. Describe in detail trait theories of personality. 20
10. Why do psychologist use statistics ? Describe in detail frequency distribution, histogram and frequency polygon. 20

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. मानसशास्त्रीय संशोधनात वापरण्यात येणाऱ्या वर्णनात्मक पद्धतीची चर्चा करा. २०
२. (अ) चेतापेशीची रचना आकृतीच्या आधारे स्पष्ट करा. १०
(ब) आंतरस्रावी ग्रंथी सविस्तर स्पष्ट करा. १०
३. झोपेचे विविध टप्पे कोणते ? निद्राविकृती स्पष्ट करा. २०
४. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :- २०
(अ) विलोपन व उस्फूर्त पुनर्स्थापन
(ब) सामान्यीकरण व भेदनीकरण
(क) तयारीचा नियम (The Law of Readiness)
(ड) धन व ऋण प्रबलीकरण
(इ) शिक्षेच्या मर्यादा
(फ) प्रबलीकरणाचे तक्ते.
५. अल्पकालीन स्मृती व दीर्घकालीन स्मृतीचे सविस्तर वर्णन करा. २०
६. टिपा द्या कोणत्याही चार :- २०
(अ) संकल्पनांचे प्रकार
(ब) प्रोटोटाइप (Prototype)
(क) उद्दिष्टासाठी साधने विश्लेषण (Means-Ends Analysis)
(ड) कार्यात्मक ताठरता
(इ) मनोन्यास (Mental Set)
(फ) पुष्टी देणारा गैरसमज (Confirmation Bias)
७. (अ) प्रेरणांची वैशिष्ट्ये व प्रकार कोणते ? १०
(ब) सहजप्रवृत्ती सिद्धान्त व मॅस्लोच्या प्रेरणांची वर्चस्वश्रेणी स्पष्ट करा. १०
८. तणावाची व्याख्या द्या. तणावाना सामोरे जाणाऱ्या विविध तंत्रांची चर्चा करा. २०
९. व्यक्तीमत्त्वाच्या गुणघटक (Trait) सिद्धान्ताची चर्चा करा. २०
१०. मानसशास्त्रज्ञ सख्याशास्त्राचा वापर का करतात ? वारंवारिता वितरण, स्तंभालेख, वारंवारिता बहुभूजा याचे सविस्तर वर्णन करा. २०

F.Y.B.A.

ws Feb 2013-(b) 50

Con. 161-13.

Sociology Paper-I

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks]

StudentBounty.com

N. B. : (1) Attempt any **five** questions.

(2) **All** questions carry **equal** marks. (**20** marks each)

1. Define Sociology and explain its scope and significance.
2. What do you mean by Culture ? Discuss its types and components.
3. What is Social Stratification ? Explain the major types of Social Stratification.
4. Define Family and explain the main features of the various types of family.
5. Discuss the role of various agencies in the process of Socialization.
6. Explain the following concepts :
 - (a) Political Socialization.
 - (b) Resocialization.
7. Describe the formal and informal means of Social Control.
8. Explain the various types of Crime.
9. Discuss the various factors which lead to Social Change.
10. Write short notes on any **two** of the following :-
 - (a) Marriage.
 - (b) Religion.
 - (c) Gender Socialization.
 - (d) Deviance.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना :** (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
 (२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)
 (३) मराठीतून उत्तरे लिहिणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी इंग्रजी प्रश्न-पत्रिका अवश्य पहावी.

१. समाजशास्त्राची व्याख्या द्या आणि त्याची व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
२. संस्कृती म्हणजे काय ? त्याच्या प्रकारांची आणि घटकांची चर्चा करा.
३. सामाजिक स्तरीकरण म्हणजे काय ? सामाजिक स्तरीकरणाचे प्रमुख प्रकार स्पष्ट करा.
४. कुटुंबाची व्याख्या द्या आणि कुटुंबाच्या विविध प्रकारांची प्रमुख वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
५. सामाजिकीकरणाच्या विविध माध्यमांच्या भूमिकेची चर्चा करा.
६. खालील दिलेल्या संकल्पना स्पष्ट करा :-
 (अ) राजकीय सामाजिकीकरण.
 (ब) पुर्नसामाजिकीकरण.
७. औपचारिक आणि अनौपचारिक सामाजिक नियंत्रणाबद्दल वर्णन करा.
८. गुन्हांचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.
९. सामाजिक परिवर्तनास कारणीभूत ठरविणाऱ्या विविध घटकांची चर्चा करा.
१०. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-
 (अ) विवाह.
 (ब) धर्म.
 (क) लिंग सामाजिकीकरण.
 (ड) विचलन.

- N. B. :** (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Define Sociology. Explain Conflict and Critical perspectives on Sociology.
2. Define Culture and explain its characteristics.
3. Discuss the nature of Industrial and Post-industrial societies.
4. Explain the characteristics of Primary and Secondary groups.
5. What is Social Stratification ? Discuss Caste and Class as bases of stratification.
6. Explain the characteristics of Capitalism and Socialism.
7. What is Socialization ? Explain the role of various agencies in the process of socialization.
8. Discuss the development of self according to Cooley and Mead.
9. Define Social Change. Explain various factors of social change.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
 - (a) Ethnocentrism.
 - (b) Electronic Community.
 - (c) Church.
 - (d) Political Socialization.

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना :** (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
(३) मराठीतून उत्तरे लिहिणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी इंग्रजी प्रश्न-पत्रिका अवश्य पहावी.

१. समाजशास्त्राची व्याख्या द्या. समाजशास्त्राचा संघर्षवादी आणि टिकात्मक दृष्टीकोन स्पष्ट करा.
२. संस्कृतीची व्याख्या द्या आणि तिची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
३. औद्योगिक आणि औद्योगिकोत्तर समाजाच्या स्वरूपाची चर्चा करा.
४. प्राथमिक आणि दुय्यम गटांची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
५. सामाजिक स्तरीकरण म्हणजे काय ? स्तरीकरणाचे मूळ आधार म्हणून जाती आणि वर्ग यांविषयी चर्चा करा.
६. भांडवलवादाची आणि समाजवादाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
७. सामाजिकीकरण म्हणजे काय ? सामाजिकीकरणाच्या विविध माध्यमांच्या भूमिका स्पष्ट करा.
८. कुले आणि मीड यांचा स्वत्वाच्या विकासाची चर्चा करा.
९. सामाजिक परिवर्तनाची व्याख्या द्या. सामाजिक परिवर्तनास कारणीभूत ठरविणारे विविध घटक स्पष्ट करा.

१०. कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-

- (अ) स्वसमूह ज्येष्ठता.
- (ब) इलेक्ट्रॉनिक समुदाय.
- (क) चर्च (Church).
- (ड) राजकीय सामाजिकीकरण.

- N.B. :** (1) All questions from Section I and II are compulsory.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (3) Answers to **both** the sections must be written in the **same** answer-book.

Section I (50 Marks)

1. (a) Explain the multi-religious and multi-racial nature of Indian Society. 6
OR
 Examine the causes and controlling measures of casteism in India. 6
 (b) What are the causes and consequences of smoking ? Explain. 8
OR
 Discuss the causes and effects of Communalism in India. 8
2. (a) Assess the causes and consequences of Alcoholism. 8
OR
 Examine the causes and consequences of HIV/AIDS. 8
 (b) What are various problems faced by women in India ? Discuss. 4
OR
 What are physical and psychological problems of senior citizens ? 4
3. (a) Discuss the basic features of Indian constitution. 8
OR
 What are the fundamental duties of Indian Citizen ? Explain. 8
 (b) Explain the value of tolerance for the promotion of National integration. 4
OR
 Explain causes and effects of visually disabled. 4
4. (a) What is Drug Addiction ? Discuss its causes and consequences. 8
OR
 Explain the causes and controlling measures of child labour in India. 8
 (b) Explain the symptoms of HIV/AIDS. 4
OR
 Comment on the declining sex ratio in India. 4

Section II (50 Marks)

5. (a) Explain the concept of Liberalization, Privatisation and Globalisation. 6
OR
 What is consumerism ? Discuss the impact of Globalisation on Indian culture. 6
 (b) Examine the impact of Globalisation on employment in India. 8
OR
 Discuss the changing land use and agrarian crisis due to Globalisation. 8
6. (a) Evaluate the impact of urbanisation on health, housing and sanitation in India. 8
OR
 Discuss the role of Heredity and Environment in the individual development. 8
 (b) Abraham Maslow's Triangle of Needs. 4
OR
 Explain the types of conflicts. 4
7. (a) Examine the effects of privatisation on labour sector in India. 8
OR
 What is Liberalization ? Discuss the changing life styles and its impact on culture. 8
 (b) Explain the characteristics of Personality. 4
OR
 Comment on the value of cooperation. 4
8. (a) What is multi-national corporation ? Explain the advantages and disadvantages of MNCs. 8
OR
 Explain the agents of Socialization. 8
 (b) Discuss the management of conflict. 4
OR
 Comment on the Realistic Goal setting. 4

(मराठी रूपांतर)
(जूना अभ्यासक्रम)
(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) विभाग १ व विभाग २ मधील सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) दोन्ही विभागांतील उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

विभाग १ (५० गुण)

१. (अ) भारतीय समाजाचे बहु-धार्मिक व बहु-वांशिक स्वरूप स्पष्ट करा. ६
किंवा
भारतातील जातीवादाची कारणे सांगून नियंत्रणाचे उपायांचे परीक्षण करा. ६
(ब) धूम्रपानाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा. ८
किंवा
भारतातील जमातवादाची कारणे व परिणामांची चर्चा करा. ८
२. (अ) मद्यपानाची कारणे व परिणामांची मीमांसा करा. ८
किंवा
एच.आय.व्ही./एड्स च्या कारणे व परिणामांचे परीक्षण करा. ८
(ब) भारतीय स्त्रियांना कोणत्या समस्यांना सामोरे जावे लागते ? चर्चा करा. ४
किंवा
जेष्ठ नागरिकांना कोणत्या शारीरिक व मानसिक समस्या भेडसावतात ? ४
३. (अ) भारतीय घटनेच्या मूलभूत वैशिष्ट्यांची चर्चा करा. ८
किंवा
भारतीय नागरिकाची मूलभूत कर्तव्ये कोणती ? स्पष्ट करा. ८
(ब) राष्ट्रीय एकात्मता वृद्धिंगत करण्यासाठी सहिष्णुता या मूल्याचे स्पष्टीकरण द्या. ४
किंवा
अंधत्वाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा. ४
४. (अ) मादक द्रव्याचे व्यसन म्हणजे काय ? त्याची कारणे व परिणामांची चर्चा करा. ८
किंवा
भारतातील बालमजुरीची कारणे व त्यावरील नियंत्रणाचे उपाय स्पष्ट करा. ८
(ब) एच.आय.व्ही./एड्स ची लक्षणे स्पष्ट करा. ४
किंवा
भारतातील घसरत्या स्त्री-पुरुष दरावर भाष्य करा. ४

विभाग २ (५० गुण)

५. (अ) उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरण या संकल्पना स्पष्ट करा. ६
किंवा
ग्राहकवाद म्हणजे काय ? जागतिकीकरणाच्या भारतीय संस्कृतीवरील परिणामांची चर्चा करा. ६
(ब) जागतिकीकरणाच्या भारतातील रोजगारीवर झालेल्या परिणामांचे परीक्षण करा. ८
किंवा
जागतिकीकरणामुळे बदलता जमीन वापर आणि कृषी समस्या यांची चर्चा करा. ८
६. (अ) भारतातील आरोग्य, निवास आणि स्वच्छता यावर शहरीकरणाच्या झालेल्या परिणामांचे मूल्यमापन करा. ८
किंवा
व्यक्तिगत विकासामध्ये अनुवंशिकता आणि पर्यावरण यांच्या भूमिकेवर चर्चा करा. ८
(ब) अब्राहम मास्लोचा गरजांचा त्रिकोण स्पष्ट करा. ४
किंवा
मानसिक संघर्षाचे विविध प्रकार स्पष्ट करा. ४
७. (अ) भारतातील खाजगीकरणाच्या मजूर क्षेत्रावर झालेल्या परिणामांचे परीक्षण करा. ८
किंवा
उदारीकरण म्हणजे काय ? त्यामुळे बदलती जीवनशैली व संस्कृतीवर होणाऱ्या परिणामांची चर्चा करा. ८
(ब) व्यक्तिमत्त्वाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. ४
किंवा
सहकार्य या मूल्यावर भाष्य करा. ४
८. (अ) बहुराष्ट्रीय कंपन्या म्हणजे काय ? त्यांचे विविधप्रकारचे फायदे व तोटे स्पष्ट करा. ८
किंवा
सामाजिकीकरणाचे विविध घटक स्पष्ट करा. ८
(ब) मानसिक संघर्षाच्या व्यवस्थापनावर चर्चा करा. ४
किंवा

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B. :** (1) From **Section I**, attempt any **three** questions from Q. Nos. 1 to 5 and Q. No. 6 is **compulsory**.
 (2) From **Section II**, attempt any **three** question from Q. Nos. 7 to 11 and Q.No. 12 is **compulsory**.
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.

Section I (50 Marks)

1. What is regional variation ? Discuss the problems faced by rural and tribal areas. 12
2. Discuss the causes and treatment for Blindness. 12
3. Explain fully linguistic conflicts in India. 12
4. Discuss the preamble of the constitution. 12
5. State the role and importance of Indian women in politics. 12
6. Write notes on any **two** of the following :- 14
 - (a) Social problems
 - (b) Remedies to Alcoholism
 - (c) Causes of AIDS
 - (d) Trafficking in Women.

Section II (50 Marks)

7. Define privatization and explain features of privatization. 12
8. Explain the Right to freedom enjoyed by Indian citizens as basic Human right. 12
9. What are the forms of environmental degradation ? Explain. 12
10. Explain the importance of values and ethics in the individual development. 12
11. Discuss the techniques of stress management. 12
12. Write notes on any **two** of the following :- 14
 - (a) Changing life style
 - (b) The negative effects of media
 - (c) Farmer's suicides
 - (d) Agrarian distress.

[TURN OVER]

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : (१) विभाग १ मधील प्रश्न क्र. १ ते ५ मधून कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्र. ६ सोडविणे अनिवार्य आहे.
(२) विभाग २ मधील प्रश्न क्र. ७ ते ११ मधून कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्र. १२ सोडविणे अनिवार्य आहे.
(३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) आवश्यकता वाटल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

विभाग १ (५० गुण)

१. प्रादेशिक भिन्नता म्हणजे काय ? ग्रामीण व आदिवासी प्रदेशातील समस्या कोणत्या याची चर्चा करा. १२
२. अंधत्वाची कारणे आणि उपचार यांची चर्चा करा. १२
३. भारतातील भाषिक संघर्ष सविस्तर स्पष्ट करा. १२
४. भारतीय राज्यघटनेचा सरनामा यावर चर्चा करा. १२
५. भारतीय महिलांचे राजकारणातील भूमिका आणि महत्त्व सांगा. १२
६. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :- १४
 - (अ) सामाजिक समस्या
 - (ब) मद्यपान समस्यांचे उपाय
 - (क) एडस्ची कारणे
 - (ड) स्त्रियांचा अनैतिक व्यापार.

विभाग २ (५० गुण)

७. खाजगीकरणाची व्याख्या सांगून, खाजगीकरणाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. १२
८. स्वातंत्र्याचा हक्क हा भारतीय मूलभूत हक्क म्हणून कसा उपभोगता येतो हे स्पष्ट करा. १२
९. पर्यावरण न्हासाचे प्रकार कोणते ? स्पष्ट करा. १२
१०. व्यक्तीच्या विकासामध्ये मूल्ये आणि नीतिशास्त्र यांचे महत्त्व स्पष्ट करा. १२
११. तणाव निवारण्याचे तंत्र यावर चर्चा करा. १२
१२. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :- १४
 - (अ) बदलती जीवनशैली
 - (ब) प्रसार माध्यमांचे नकारात्मक परिणाम
 - (क) शेतकरी आत्महत्या
 - (ड) शेत जमीनीविषयक संकटे.

N.B. : (1) All questions are compulsory.

(2) Attempt all questions.

1. (a) Write notes on any **two** of the following :—

- (i) The dialogue and setting in the novel "Old man and the sea"
- (ii) Narrative techniques in the novel "Animal Farm"
- (iii) Plot and structure of the play "Pygmalion"
- (iv) Art of characterization in "Ghashiram Kotwal"
- (iv) Setting of the novel "Kanthapura".

2. (a) Bringout the various themes of "Alibaba and Forty Thieves".

OR

(b) Write critical note on any two 'Karna Stories' you have studied from Mahabharata.

OR

(c) Bringout the experiences of "Sinbad, the sea man" during his two voyages.

OR

(d) Give critical interpretations of any **two** of the following short stories :—

- (i) Birthday
- (ii) The poet and the peasant
- (iii) Wet and Shine
- (iv) Tagore's 'The Home Coming'
- (v) The Golden Watch by MulkRaj Anand
- (vi) Premchand's "Shroud".

3. (a) "Hemingway's "Old man and the sea" bringsout mankind's relationship with nature." Discuss.

OR

(b) Discuss "Animal Farm" as an allegory.

OR

(c) Bring out the major themes in Raja Rao's "Kanthapura".

OR

(d) Write notes on any **two** of the following :—

- (i) Role of 'father' in the play "Six characters in search of an Author"
- (ii) 'Sutradhar' in "Ghashiram Kotwal"
- (iii) Narrative technique in Kanthapura
- (iv) Ending of the novel "Old man and the sea"

4. (a) Discuss elements of 'romance' and 'court intrigue' and comedy in Sudraka's "Mrichhakatika".

OR

(b) "It is said 'pygmalion' is not a play about turning a flower girl into a Dutchess but turning a woman into a human being." Discuss.

OR

(c) Write a note on the plot and themes of Bhasha's play "Swapnavasavdatta".

OR

(d) Write notes on any **two** of the following :—

- (i) Prof. Higgin's Character
- (ii) Charudatta
- (iii) Col. Pickering
- (iv) Vasavdatta in disguise.

[TURN OVER

5. (a) Discuss the philosophy behind the themes of the play "Strife" by Galsworthy.

OR

(b) The real plot of "Six characters in search of an Author"

OR

(c) Discuss Tendulkar's "Ghashiram Kotwal" as a political satire.

OR

(d) Write notes on any **two** of the following :—

- (i) Character and role of Simon Harness in "Strife"
- (ii) Play within a play in "Six characters in search of an Author"
- (iii) The ending of the play "Ghashiram Kotwal"
- (iv) Theme of the play "Strife".

Con. 173-13.

(REVISED COURSE)

AZ-1351

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

N.B. : (1) All questions are **compulsory**.

(2) There are **internal** options.

1. Write short notes on any **four** of the following :—

20

- (a) Ballad
- (b) Monologue
- (c) Sonnet
- (d) Epic Poetry
- (e) Lyric
- (f) Ode
- (g) Character
- (h) Chorus.

2. (a) How does Jack London's 'The call of the wild' present the human-dog relationship ? Discuss.

20

OR

(b) Discuss the irony and humour in 'The Man Eater of Malgudi'.

OR

(c) Write short notes on any **two** :—

- (i) Character of Nataraj
- (ii) Character of Vasu
- (iii) Character of Buck
- (iv) Role of Atavism.

3. (a) Discuss 'The importance of Being Earnest' as a Comedy of Manners.

20

OR

(b) Discuss 'Oedipus Rex' as a typical Tragedy.

OR

(c) Write short notes on any **two** :—

- (i) Gwendolin Fairfax
- (ii) Lady Bracknell
- (iii) Creon
- (iv) Jocasta.

4. (a) Discuss the themes explored in 'The Happy Prince'.

20

OR

(b) Analyse the story 'The Gift of the Magi' as a story of true love.

5. (a) What is a dramatic monologue ? How does Robert Browning bring out the features of the character of the Duchess in the poem 'My Last Duchess'.

20

OR

(b) How does John Keats bring out the features of the bird in the poem 'Ode to a Nightingale'.

ہدایت :- ہر جواب سے پہلے متعلقہ سوال ضرور نقل کیجیے۔

۱۵. ۱. مختصر افسانہ کی تعریف لکھیے اور اس کی مقبولیت کے اسباب قلمبند کیجیے۔

یا

اردو ادب میں افسانہ نگاری کے آغاز و ارتقاء پر روشنی ڈالیے۔

یا

اردو افسانے پر ترقی پسند تحریک کے اثرات کی تفصیل بیان کیجیے۔

۱۵. ۲. طنز و مزاح نگاری کی افادیت اور اہمیت پر سیر حاصل روشنی ڈالیے۔

یا

اردو ادب میں طنز و مزاح نگاری کی روایت پر روشنی ڈالیے۔

یا

طنز و مزاح کی فنی خصوصیات پر اظہار خیال کیجیے۔

۱۰. ۳. (الف) درج ذیل میں سے کسی دو کی افسانہ نگاری کی خصوصیات قلمبند کیجیے۔

(۱) پریم چند (۲) عصمت چغتائی

(۳) کرشن چندر (۴) علی عباس حسینی

۱۰. (ب) درج ذیل میں سے کسی دو کی طنز و مزاح نگاری کی خصوصیات قلمبند کیجیے۔

(۱) کنھیالال کپور (۲) ابن انشاء (۳) یوسف ناظم (۴) مشتاق یوسفی

۱۰. ۴. (الف) مندرجہ ذیل افسانوں میں سے کسی ایک افسانہ کا فنی جائزہ لیجیے۔

(۱) مہد بھائی (۲) روشنی

(۳) چوتھی کا جوڑا

TURN OVER

(ب) مندرجہ ذیل میں سے کسی ایک کا مرکزی خیال قلمبند کیجیے۔

۱۰

(۱) جنون لطیفہ (۲) لندن میں ہمیں دفن کرنے کی تیاریاں

(۳) ہوتے ہم جو مر کے رسوا

۱۵

۵. (الف) درج ذیل میں سے کسی تین کی وضاحت کیجیے۔

(۱) میں اگر اس وقت اپنے دل کے جذبات بیان کروں تو شاید خیال ہو کہ میں خواہ مخواہ تعلق کر رہا ہوں، اچھے کام کرنے میں ایک خاص مسرت ہوتی ہے، مگر میری خوشی ایک دوسرے قسم کی تھی۔ وہ فاتحانہ مسرت تھی، میں نے اپنے اوپر فتح پالی تھی۔

(۲) عشق تو ایک بے چین شعلہ ہے کہ جب اپنا عظیم الشان رقص شروع کرتا ہے تو کائنات کو اپنے آغوش میں دلوچ لیتا ہے، ایک بے پناہ دریا جو ابھرتا ہے تو بڑی بڑی چٹانوں کو جیھلتا، پیڑوں کو اکھڑتا اور ریگستانوں کو ڈبوتا چلا جاتا ہے۔

(۳) میں اکیلا مجبور ہوں کچھ نہیں کر سکوں گا۔ جب تک ہم سب مل کر ایک دوسرے کی مدد نہ کریں گے، یہ کام نہ ہوگا اور تو اس طرح جھاڑو لئے میرے ذہن کے دروازے پر کھڑا رہے گا اور نہ میں عظیم افادہ لکھ سکوں گا جس میں انسانی روح کی مکمل مسرت جھلک اٹھے اور کوئی معمار عمارت نہ تعمیر کر سکے گا۔ جس میں ہماری قوم کی عظمت اپنی بلندیاں پھولے۔

(۴) گھوڑا اڑا۔ میرا دل اس سے زیادہ تیزی سے اڑ رہا تھا جیسے کوئی مفلس سونے کا ڈلا پا کر دل میں ایک طرح پر داز کا احساس کرتا ہے۔ وہی حالت میری تھی۔ اس دہقان عورت نے مجھے وہ تعلیم دی جو فلسفہ اور بالبعد الطبیعیات کے دفتروں سے بھی حاصل نہ ہوئی تھی۔

(ب) ذیل میں سے صرف تین کی سیاق و سباق کے حوالے سے وضاحت کیجیے۔

۱۵

(۱) دن میں تارے نظر آنا البتہ غیر معمولی بات ہے اور صرف اسی وقت نظر آتے ہیں جب کوئی افتاد پڑتی ہے یہ اور بات ہے کہ آج حالات کی وجہ سے بھی کو دن میں تارے دکھائی دینے لگے ہیں۔ رسد گاہ میں کام کرنے والے منہسی لوگ کہتے ہیں کہ یہ محاورہ حکم مومن خان مومن نے ایجاد کیا جو خود ماہر نجوم تھے۔ غالب جوان کے ہم عصر تھے دن کے وقت تارے دیکھنے کے معاملے میں مومن خاں کی برابری نہ کر سکے وہ صرف اتنا ہی جانتے تھے کہ دن کا پردہ اتنا دبیز ہوتا ہے کہ تارے نظر نہیں آ سکتے۔

(۲) "ادب ایک سنجیدہ عمل ہے کوئی تخلیق یونہی نہیں پیدا ہوتی، خون دل میں اپنی انگلیاں انگوٹھا سمیت ڈبونی پڑتی ہے، انگلیاں فگار ہوتی ہیں اور خامہ خوجکاں ہو جاتا ہے۔ جنون کی حکایت لکھنے میں تو ہاتھ تک قلم ہو جاتے ہیں بعض اوقات تخلیق کار خود مر جاتا ہے تب کہیں جا کر تخلیق پیدا ہوتی ہے۔"

(۳) عرض کیا "مجھے کسی کے آزاد رہنے پر، خواہ وہ شاعر ہی کیوں نہ ہو، کوئی اعتراض نہیں لیکن اس شعر پر عرصہ سے یہ اعتراض ہے کہ اس میں آزادی سے زیادہ خشک روٹی کا تعریف کی گئی ہے۔ ممکن ہے عمدہ غذا اعلیٰ تہذیب کو جنم نہ دے سکے لیکن اعلیٰ تہذیب کبھی خواب غذا برداشت نہیں کر سکتی۔"

(۴) ڈارون کی تھیوری کے مطابق صدیوں سے ہر جانور اس کوشش میں ہے کہ اپنے آپ کو بہتر بنا سکے، یہاں تک کہ بندر انسان بن گئے، بھینس نے محض اپنی سستی کی وجہ سے اس تنگ و دو میں حصہ نہیں لیا، اب کچھ نہیں ہو سکتا۔ ارتقائی دور ختم ہو چکا کیوں انسان بالکل نہیں سدھر رہا۔

[TURN OVER

ہدایت : ہر جواب سے پہلے متعلقہ سوال ضرور نقل کریں۔

۱۵

۱۔ اردو افسانے کے اجزائے ترکیبی پر روشنی ڈالے۔

یا

اردو افسانے کے عہد بہ عہد ارتقا کا جائزہ لیجیے۔

یا

اردو افسانے پر ترقی پسند تحریک کے اثرات کا جائزہ لیجیے۔

۱۵

۲۔ اردو نظم کی فکری و فنی خوبیوں کا جائزہ لیجیے۔

یا

اردو نظم کے تاریخی پس منظر کو واضح کیجیے۔

یا

ترقی پسند نظم کی فنی و فکری خوبیوں کا احاطہ کیجیے۔

۱۰

۳۔ (الف) خواجہ الطاف حسین حالی کی نظم گوئی پر اظہار خیال کیجیے۔

یا

اکبر الہ آبادی کی ادبی خدمات پر سیر حاصل تبصرہ کیجیے۔

۱۰

(ب) علی عباس حسینی کی شخصیت اور فن پر روشنی ڈالے۔

یا

راجندر سنگھ بیدی کے حالات زندگی قلم بند کیجیے۔

۱۰

۴۔ (الف) درج ذیل سے کسی ایک افسانہ کا فنی جائزہ لیجیے۔

۱۔ حق نمک

۲۔ گونگا ہری

۳۔ گرم کوٹ

(ب) درج ذیل نظموں سے کسی ایک نظم کا تنقیدی جائزہ لیجیے۔

۱۰

۱۔ شعر سے خطاب

۲۔ حب وطن

۳۔ علم کی اہمیت

۵۔ (الف) درج ذیل سے کسی تین کی وضاحت کیجیے۔

۱۵

(۱)۔ ٹھاکر صاحب نے حکم دیا۔ ”اس کے کپڑے بدلو، خوب کھلاؤ پلاؤ۔ یہ ہیرا کی سواری ہے۔ مضبوط نہ ہوگا۔ تو بوجھ کیسے اٹھائے گا۔ صاف نہ ہوگا تو ہیرا کو بھی میل کرے گا۔“ راجے کے لیے نائی آیا۔ خاص ٹھاکر صاحب کی پرانی دھوتی پہنا کر اس کے لیے دھوتیاں اور خاصے کا بچا کھچا کھانے کو ملا، اُس نے بھی خوب ڈٹ کے کھایا۔ جھوٹا، بچا کچا، جو کچھ ملا۔ سمیٹ لیا۔“

(۲) ”مولانا دالان والے تخت پر اس طرح آکر بیٹھے کہ اس کا جوڑ جوڑ بولنے لگا۔ مگر انہوں نے اس کی فریاد پر دھیان نہ دیا۔ انہیں اس وقت غصے میں کچھ نہ سنائی دیتا تھا۔ مرنے والا ان کی اکلوتی لڑکی ذکیہ کا شوہر تھا۔ وہ کوئی غیر نہ تھا۔ وہ اپنا ہی تھا اسی لیے تو انہیں اس کی ساری حرکتوں کی خبر تھی۔ رحیم نے انہیں ایک ایک بات بتادی تھی۔ وہ کبھی بھی اس بد معاش اظہر کو معاف نہیں کر سکتے تھے۔“

(۳) ”دریافت کرنے پر مجھے علم ہوا کہ بھاگو رات کے تین بجے اُٹھتا ہے۔ آدھ پاؤ شراب چڑھا لیتا ہے اور پھر حسب ہدایت کھٹی کی گلیوں اور نالیوں میں چونا بکھیرنا شروع کر دیتا ہے، تاکہ جراثیم پھیلنے نہ پائیں۔ بھاگو نے مجھے مطلع کیا کہ اس کے تین بجے اُٹھنے کا یہ بھی مطلب ہے کہ بازار میں پڑی ہوئی لاشوں کو اکٹھا کرے اور اس محلے میں جہاں وہ کام

TURN OVER

کرتا ہے، ان لوگوں کے چھوٹے موٹے کام کرے جو بیماری کے خوف سے باہر نہیں نکلتے۔“

(۴) — مگر بچوں کو اپنے ساتھ کھیلنے کے لیے کوئی نہ کوئی چاہیے۔ کھیل میں کسی طرح کی ذات پات اور درجے کی تمیز نہیں رہتی۔ حقیقت میں چند ہی سال کی تو بات تھی جب کہ وہ یکساں ننگے پیدا ہوئے تھے اور اس وقت تک ان میں نادار، لکھ پتی، مہاراجہ، بھنٹہ، ہریجن — اور اس قسم کی فضول باتوں کے متعلق خیال آرائی کرنے کی صلاحیت پیدا نہیں ہوئی تھی۔“

(ب) درج ذیل سے کسی تین بند کی تشریح کیجیے۔

۱۵

۱۔ اے شعر دل فریب نہ ہو تو تو غم نہیں
پر تجھ پہ حیف ہے جو نہ ہو دل گداز تو
صنعت پہ ہو فریفتہ عالم اگر تمام
ہاں سادگی سے آئیو اپنی نہ باز تو

۲۔ اے مری امید میری جاں نواز

اے مری دل سوز، میری کار ساز
میری سپر اور مرے دل کی پناہ
درد و مصیبت میں مری تکیہ گاہ
کاٹنے والی غم ایام کی
تھامنے والی دلِ ناکام کی

۳۔ بیٹے کو لوگ کہتے ہیں آنکھوں کا نور ہے
ہے زندگی کا لطف تو دل کا سرور ہے

گھر میں اسی کے دم سے ہے ہر سمت روشنی
 نازاں ہے اس پہ باپ تو ماں کو غرور ہے
 خوش قسمتی کی اس کو نشانی سمجھتے ہیں
 کہتے ہیں یہ خدا کے کرم کا ظہور ہے

۲ - تعلیم عورتوں کو بھی دینی ضرور ہے
 لڑکی جو بے پڑھی ہو تو وہ بے شعور ہے
 حسن معاشرت میں سراسر فتور ہے
 اور اس میں والدین کا بیشک قصور ہے
 اُن پر یہ فرض ہے کہ کریں کوئی بندوبست
 چھوڑیں نہ لڑکیوں کو جہالت میں شادومست

(3 Hours)

[Total Marks

- N. B. : (1) Attempt any **five** questions.
(2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Discuss in detail descriptive methods used in Psychological Research. 20
2. (a) Explain the structure of neuron with the help of a diagram. 10
(b) Explain in detail endocrine glands. 10
3. What are the various stages of sleep and explain sleep disorders. 20
4. Write short notes on any **four** of the following :- 20
 - (a) Extinction and Spontaneous Recovery
 - (b) Generalization and Discrimination
 - (c) The Law of Readiness
 - (d) Positive and Negative Reinforcement
 - (e) Limitations of Punishment
 - (f) Reinforcement Schedule.
5. Describe in detail short term memory and long term memory. 20
6. Write short notes on any **four** of the following :- 20
 - (a) Types of Concepts
 - (b) Prototype
 - (c) The Means-Ends Analysis
 - (d) Functional Fixedness
 - (e) Mental Set
 - (f) Confirmation Bias.
7. (a) What are the characteristics and types of Motivation ? 10
(b) Explain Instinct theories and Maslow's Need Hierarchy. 10
8. Define Stress. Discuss various strategies for coping with stress. 20
9. Describe in detail trait theories of personality. 20
10. Why do psychologist use statistics ? Describe in detail frequency distribution, histogram and frequency polygon. 20

[TURN OVER

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. मानसशास्त्रीय संशोधनात वापरण्यात येणाऱ्या वर्णनात्मक पद्धतीची चर्चा करा. २०
२. (अ) चेतापेशीची रचना आकृतीच्या आधारे स्पष्ट करा. १०
(ब) आंतरस्त्रावी ग्रंथी सविस्तर स्पष्ट करा. १०
३. झोपेचे विविध टप्पे कोणते ? निद्राविकृती स्पष्ट करा. २०
४. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :- २०
 - (अ) विलोपन व उस्फूर्त पुनर्स्थापन
 - (ब) सामान्यीकरण व भेदनीकरण
 - (क) तयारीचा नियम (The Law of Readiness)
 - (ड) धन व ऋण प्रबलीकरण
 - (इ) शिक्षेच्या मर्यादा
 - (फ) प्रबलीकरणाचे तक्ते.
५. अल्पकालीन स्मृती व दीर्घकालीन स्मृतीचे सविस्तर वर्णन करा. २०
६. टिपा द्या कोणत्याही चार :- २०
 - (अ) संकल्पनांचे प्रकार
 - (ब) प्रोटोटाइप (Prototype)
 - (क) उद्दिष्टासाठी साधने विश्लेषण (Means-Ends Analysis)
 - (ड) कार्यात्मक ताठरता
 - (इ) मनोन्यास (Mental Set)
 - (फ) पुष्टी देणारा गैरसमज (Confirmation Bias)
७. (अ) प्रेरणांची वैशिष्ट्ये व प्रकार कोणते ? १०
(ब) सहजप्रवृत्ती सिद्धान्त व मॅस्लोच्या प्रेरणांची वर्चस्वश्रेणी स्पष्ट करा. १०
८. तणावाची व्याख्या द्या. तणावाना सामोरे जाणाऱ्या विविध तंत्रांची चर्चा करा. २०
९. व्यक्तीमत्त्वाच्या गुणघटक (Trait) सिद्धान्ताची चर्चा करा. २०
१०. मानसशास्त्रज्ञ सख्याशास्त्राचा वापर का करतात ? वारंवारिता वितरण, स्तंभालेख, वारंवारिता बहुभूजा याचे सविस्तर वर्णन करा. २०

- N.B.** (1) Question No. 1 and 6 are compulsory.
 (2) Attempt any **two** more questions from **each** section..
 (3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
 (4) Draw **neat** diagrams wherever **necessary**.

Section I

1. (a) Explain the following concepts (any **four**) :— 8
 - (i) Micro economics
 - (ii) Marginal utility
 - (iii) Income elasticity
 - (iv) Iso-quants
 - (v) Opportunity cost
 - (vi) Marginal revenue.
- (b) Distinguish between (any **two**) :— 6
 - (i) Price effect and income effect
 - (ii) Short-run and long-run production function
 - (iii) Fixed cost and variable cost.
2. (a) Explain the consumers' equilibrium with the help of indifference curves. 9
 (b) Examine the concept of consumers' surplus. 9
3. (a) Explain the law of variable proportions. 9
 (b) Evaluate the laws of returns to scale. 9
4. (a) Bring out the relationship between AFC, AVC, AC and MC in the short-run. 9
 (b) Explain the relationship between TR, AR and MR under perfect competition. 9
5. Write notes on any **two** of the following :— 18
 - (a) Properties of indifference curves
 - (b) Methods of measuring elasticity of demand
 - (c) Revealed preference theory
 - (d) Internal economies.

Section II

6. (a) Explain the following concepts (any **four**) :— 8
 - (i) Profit maximisation
 - (ii) Break-even point
 - (iii) Super normal Profit
 - (iv) Dumping
 - (v) Price discrimination
 - (vi) Oligopoly.
- (b) Distinguish between (any **two**) :— 6
 - (i) Marginal cost and full cost pricing
 - (ii) Perfect competition and monopoly
 - (iii) Production cost and selling cost.
7. (a) Discuss the features of perfect competition. 9
 (b) Explain the short-run equilibrium of a firm under perfect competition. 9
8. (a) Explain the equilibrium of a firm under monopoly in the short-run. 9
 (b) When is price discrimination possible and profitable ? 9
9. (a) How does a firm under monopolistic competition attain equilibrium in the short-run ? 18
 (b) Discuss the wastages under monopolistic competition.
10. Write notes on any **two** of the following :— 8
 - (a) Objectives of firms
 - (b) Break-even analysis
 - (c) Features of monopolistic competition

(मराठी रूपांतर)
(जुना अभ्यासक्रम)
(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ आणि ६ अनिवार्य आहेत.
(२) प्रत्येक विभागातून कोणतेही दोन जादा प्रश्न सोडवा.
(३) उवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग १

१. (अ) खालील संकल्पना स्पष्ट करा (कोणत्याही चार) :- ८
(१) सूक्ष्म अर्थशास्त्र (४) समउत्पादन वक्र
(२) व्यवस्थापकीय अर्थशास्त्र (५) संधी खर्च
(३) उत्पन्न लवचिकता (६) सीमांत प्राप्ती.
(ब) भेद स्पष्ट करा (कोणतेही दोन) :- ६
(१) किंमत परिणाम आणि उत्पन्न परिणाम (३) स्थिर खर्च आणि बदलता खर्च.
(२) अल्पकालीन आणि दीर्घ कालीन उत्पादन फलन
२. (अ) समवृत्ती वक्रांच्या सहाय्याने उपभोक्त्याचा समतोल स्पष्ट करा. ९
(ब) उपभोक्त्याचे लाभाधिक्य या संकल्पनेचे परीक्षण करा. ९
३. (अ) बदलत्या प्रमाणाचा नियम स्पष्ट करा. ९
(ब) उत्पादन प्रत्ययाच्या नियमांचे मुल्यमापन करा. ९
४. (अ) अल्पकाळातील सरासरी स्थिर खर्च, सरासरी बदलता खर्च, सरासरी खर्च आणि सीमांत खर्च यांचा ९
संबंध दर्शवा. ९
(ब) पूर्ण स्पर्धेतील एकूण प्राप्ती, सरासरी प्राप्ती आणि सीमांत प्राप्ती यांच्यातील संबंध स्पष्ट करा.
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :- १८
(अ) समवृत्ती वक्रांचे गुणधर्म (क) अभिव्यक्त पसंती सिद्धांत
(ब) मागणीची लवचिकता मोजण्याच्या पद्धती (ड) अंतर्गत बचती.

विभाग २

६. (अ) खालील संकल्पना स्पष्ट करा. (कोणत्याही चार) :- ८
(१) नफ्याचे महत्तमीकरण (४) अवपुंजन
(२) समच्छेदन बिंदू (५) मुल्यभेद
(३) असाधारण नफा (६) अल्पजनाधिकार.
(ब) भेद स्पष्ट करा (कोणतेही दोन) :- ६
(१) सीमांत खर्च आणि पूर्ण खर्च किंमत तत्त्व (३) उत्पादन खर्च आणि विक्री खर्च.
(२) पूर्ण स्पर्धा आणि मक्तेदारी
७. (अ) पूर्ण स्पर्धेच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा. ९
(ब) पूर्ण स्पर्धेतील उद्योगसंस्थेचा अल्पकालीन समतोल स्पष्ट करा. ९
८. (अ) मक्तेदारीतील उद्योगसंस्थेचा अल्पकालीन समतोल स्पष्ट करा. ९
(ब) मूल्यभेद केंव्हा शक्य असतो व फायदेशीर असतो ? ९
९. (अ) मक्तेदारीयुक्त स्पर्धेत उद्योगसंस्थेचा अल्पकालीन समतोल कसा साधला जातो ? १८
(ब) मक्तेदारीयुक्त स्पर्धेतील अपव्ययांची चर्चा करा.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :- १८
(अ) उद्योगसंस्थांची उद्दिष्ट्ये (क) मक्तेदारीयुक्त स्पर्धेची वैशिष्ट्ये
(ब) समच्छेदन विश्लेषण (ड) अल्पाधिकाराची वैशिष्ट्ये

3
(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B.** (1) Question No. 1 and 6 are **compulsory**.
(2) Attempt any **two** more questions from **each** section.
(3) **Figures** to the **right** indicate **full** marks.
(4) Draw **neat** diagrams, wherever **necessary**.

Section I

1. (a) Explain the following concepts (any four) :—	8
(i) Managerial economics	(iv) Giffen paradox
(ii) Promotional elasticity	(v) Production function
(iii) Price effect	(vi) Opportunity cost.
(b) Distinguish between (any two) :—	6
(i) Price elasticity and income elasticity	
(ii) Income effect and substitution effect	
(iii) Social cost and private cost.	
2. (a) Discuss the meaning, scope and significance of micro economics.	9
(b) Explain the law of demand. What are its limitations ?	9
3. (a) Discuss the important determinants of demand.	9
(b) What are various methods of measuring the price elasticity of demand ?	9
4. (a) Critically examine the law of variable proportions.	9
(b) Explain the relationship between TC, AC and MC in the short-run.	9
5. Write notes on any two of the following :—	18
(a) Consumers' surplus	
(b) Revealed preference theory	
(c) Laws of returns to scale	
(d) Internal and external economies.	

Section II

6. (a) Explain the following concepts (any four) :—	8
(i) Breake-even point	(iv) Selling costs
(ii) Pure competition	(v) Product variation
(iii) Dumping	(vi) Oligopoly.
(b) Distinguish between (any two) :—	6
(i) Average revenue and marginal revenue	
(ii) Monopoly and discriminating monopoly	
(iii) Production cost and selling cost.	
7. (a) Explain the equilibrium of a firm under perfect competition in the short-run.	9
(b) What is monopoly ? Discuss the features of monopoly.	9
8. (a) Explain the equilibrium of a firm under monopolistic competition in the short-run.	9
(b) Discuss the features of oligopoly.	9
9. (a) Explain the full-cost and marginal-cost pricing methods.	9
(b) What is capital budgeting ? Discuss the merits and demerits of the net present value method.	9
10. Write notes on any two of the following :—	18
(a) Break-even analysis	
(b) Price discrimination	
(c) Features of monopolistic competition	
(d) Wastes of monopolistic competition	

(मराठी रूपांतर)
(सुधारित अभ्यासक्रम)
(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

- सूचना : (१) प्रश्न क्र. १ आणि ६ अनिवार्य आहेत.
(२) प्रत्येक विभागातून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
(३) उवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग १

१. (अ) खालील संकल्पना स्पष्ट करा (कोणत्याही चार) ८
(१) व्यवस्थापकीय अर्थशास्त्र (४) गिफेनचा विरोधाभास
(२) प्रेरणात्मक लवचिकता (५) उत्पादन फलन
(३) किंमत परिणाम (६) संधी खर्च.
(ब) भेद स्पष्ट करा (कोणतेही दोन) :- ६
(१) किंमत लवचिकता आणि उत्पन्न लवचिकता (३) सामाजिक खर्च आणि खाजगी खर्च.
(२) उत्पन्न परिणाम आणि पर्यायता परिणाम
२. (अ) सूक्ष्म अर्थशास्त्राचा अर्थ, व्याप्ती आणि महत्त्व याची चर्चा करा. ९
(ब) मागणीचा नियम स्पष्ट करा. त्याच्या मर्यादा कोणत्या ? ९
३. (अ) मागणीच्या महत्त्वाच्या निर्धारकांची चर्चा करा. ९
(ब) मागणीची किंमत लवचिकता मोजण्याच्या विविध पद्धती कोणत्या ? ९
४. (अ) बदलत्या प्रमाणाच्या नियमाचे टीकात्मक परीक्षण करा. ९
(ब) एकूण खर्च, सरासरी खर्च आणि सीमांत खर्च यांच्या अल्पकालातील संबंध स्पष्ट करा. ९
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :- १८
(अ) उपभोक्त्याचे लाभाधिक्य (क) उत्पादन प्रत्यांचे नियम
(ब) अभिव्यक्त पसंती सिद्धांत (ड) अंतर्गत आणि बहिर्गत मितव्ययता.

विभाग २

६. (अ) खालील संकल्पना स्पष्ट करा (कोणत्याही चार) :- ८
(१) समच्छेदन बिंदू (४) विक्री खर्च
(२) शुद्ध स्पर्धा (५) वस्तुभेद
(३) अवपुंजन (६) अल्पाधिकार.
(ब) भेद स्पष्ट करा (कोणतेही दोन) :- ६
(१) सरासरी प्राप्ती आणि सीमांत प्राप्ती (३) उत्पादन खर्च आणि विक्री खर्च
(२) मक्तेदारी आणि विभेदक मक्तेदारी
७. (अ) पूर्ण स्पर्धेतील उद्योगसंस्थेचा अल्पकालीन समतोल स्पष्ट करा. ९
(ब) मक्तेदारी म्हणजे काय ? मक्तेदारीच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा. ९
८. (अ) मक्तेदारीयुक्त स्पर्धेतील उद्योगसंस्थेचा अल्पकालीन समतोल स्पष्ट करा. ९
(ब) अल्पाधिकार बाजाराच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा. ९
९. (अ) पूर्ण खर्च किंमत आणि सीमांत खर्च किंमत पद्धत स्पष्ट करा. ९
(ब) भांडवली अंदाजपत्रक म्हणजे काय ? निव्वळ वर्तमान मूल्य पद्धतीचे गुण व दोषांची चर्चा करा. ९
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :- १८
(अ) समच्छेदन विश्लेषण (क) मक्तेदारीयुक्त स्पर्धेची वैशिष्ट्ये

N.B. : (1) Attempt any **five** questions.(2) All questions carry **equal** marks.

1. Explain the important causes of the Reformation.
2. Examine the causes and course of the American Revolutions.
3. Trace the various stages in the unification of Germany.
4. Give a brief account of the western colonial expansion in Asia and Africa.
5. Comment on any **two** of the following :—

(a) Main causes of Renaissance	(c) Origin of Parliamentary Democracy in England
(b) Effects of Industrial Revolution	(d) Causes of Russian Revolution of 1917.
6. Discuss the various reforms carried out by Kemal Pasha in Turkey.
7. Account for the rise of militarism in Japan.
8. Assess the three Peoples Principles of Dr. Sun Yat Sen.
9. Describe in brief the role of Mahatma Gandhiji in the freedom struggle of India.
10. Write short notes on any **two** of the following :—

(a) Reza Shah Pahlavi	(c) Dr. Sukarno
(b) Rise of Fascist Dictatorship in Italy	(d) Achievements of League of Nations.

(मराठी रूपांतर)

(जुना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. धर्म सुधारणेची महत्त्वाची कारणे स्पष्ट करा.
२. अमेरिकन राज्यक्रांतीची कारणे आणि वाटचालीचे परीक्षण करा.
३. जर्मन एकीकरणातील विविध टप्प्यांचा मागोवा घ्या.
४. आशिया आणि आफ्रिकेतील पाश्चात्य वसाहतवादाच्या विस्ताराचा थोडक्यात खुलास करा.
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा :—

(अ) प्रबोधनाची प्रमुख कारणे	(क) इंग्लंडमधील संसदीय लोकशाहीचा उदय
(ब) औद्योगिक क्रांतीची कारणे	(ड) १९१७च्या रशियन राज्यक्रांतीची कारणे.
६. केमालपाशाच्या तुर्कस्थानातील वेगवेगळ्या सुधारणांची चर्चा करा.
७. जपान मधील लष्करवादाच्या उदयाची कारणमीमांसा द्या.
८. डॉ. सन यत् सेनच्या तीन जनतेच्या तत्त्वांचे मुल्यांकन करा.
९. भारताच्या स्वातंत्र्य लढ्यातील महात्मा गांधीजींच्या भूमिकेचे थोडक्यात वर्णन करा.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा :—

(अ) रेझा शहा पहेलवी	(क) डॉ. सुकार्णो
(ब) इटलीतील फॅसिस्ट हुकुमशाहीचा उदय	(ड) राष्ट्रसंघाची कामगिरी.

[TURN OVER]

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions.
 (2) **All** questions carry **equal** marks.

1. Discuss the salient features of Maharashtra on the eve of 1848.
2. Explain the emergence and growth of cotton trade in Mumbai.
3. Give an account of the efforts made towards the emancipation of women.
4. Describe the circumstances that led to the foundation of Indian National Congress in 1885.
5. Comment on any **two** of the following :—
 (a) Historical Background of Mumbai
 (b) Opium Trade in Mumbai
 (c) Satya Shodhak Samaj
 (d) Mahatma Gandhiji and his Non-Co-operation Movement.
6. Trace the growth of Stock market and banking in Mumbai.
7. Account for the rise of peasants movement in Maharashtra.
8. Review the role of various leaders in the Sanyukta Maharashtra movement.
9. Bring out the development in theatre and cinema in Maharashtra.
10. Write short notes on any **two** of the following :—
 (a) Textile Mills
 (b) Dalit Movement
 (c) Hyderabad Mukti-Sangram
 (d) Progress in Education.

(मराठी रूपांतर)
 (सुधारित अभ्यासक्रम)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. १८४८च्या सुरुवातीच्या महाराष्ट्राच्या ठळक वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
२. मुंबईतील कापड व्यापाराचा उदय आणि विकास स्पष्ट करा.
३. स्त्रीमुक्तीतील केलेल्या प्रयत्नांचा खुलासा करा.
४. १८८५ मध्ये अखिल भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या स्थापनेस कारणीभूत झालेल्या परिस्थितीचे वर्णन करा.
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा :—
 (अ) मुंबईची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
 (ब) मुंबईतील अफूचा व्यापार
 (क) सत्यशोधक समाज
 (ड) म. गांधीजी आणि असहकार चळवळ.
६. मुंबईतील बँक व्यवहार व सट्टेबाजाराच्या विकासाचा मागोवा घ्या.
७. महाराष्ट्रातील शेतकरी चळवळींच्या उदयाची कारण मीमांसा करा.
८. संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीतील विविध नेत्यांच्या भूमिकेचा आढावा घ्या.
९. महाराष्ट्रातील चित्रपट व नाट्य व्यवसायाचा विकास स्पष्ट करा.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा :—
 (अ) कापड गिरण्या
 (ब) दलित चळवळ
 (क) हैद्राबाद मुक्ती संग्राम
 (ड) शिक्षणातील प्रगती.

-----5-----

Con. 179-13.

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks]

१. निम्नलिखित अवतरणों की संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए :--

- (अ) 'अब तुम तर्क की नहीं, भावावेश की बातें कर रहे हो। ध्यान से सुनो, मैं तो तुम्हें एक बहुत जरूरी बात बताने आया था'

अथवा

‘हम लोग डॉक्टर से पूछना चाहते हैं मतलब साफ था-हमे आपकी बातपर एतबार नहीं...’

- (ब) “न भाई है, न बाप, सारा बोझ बुढ़ापे में इन्हें सहना पड़ रहा है।”

अथवा

“तो यही कह दूँ” चपरासी ने जैसे उनकी हैसियत और उनकी बात की तोलते हुए व्यंग्य किया।

- (क) ‘अब मुझे साफ-साफ मालूम हो रहा है कि मेरा पूर्व जीवन बहुत ही उत्तम और सुखपूर्ण था।’

अथवा

‘अच्छी बात है। आज बाघ को इस लोक से परलोक पठाने का पुण्य में ही करूँगा।’

२. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :--

- (क) ‘दीक्षांत’ उपन्यास का उद्देश्य स्पष्ट कीजिए।

अथवा

डिसूजा का चरित्र-चित्रण कीजिए।

- (ख) ‘सौदा’ कहानी के पात्रों की मनोवृत्तियों पर प्रकाश डालिए।

अथवा

‘गदल’ कहानी एक सशक्त आँचलिक कहानी है ? सिद्ध कीजिए।

- (ग) ‘गेहूँ और गुलाब’ निबंध के माध्यम से आदिम अवस्था में आदमी किन चीजों को देखकर प्रसन्न हुआ ?

अथवा

बिट्टो की करुण कथा अपने शब्दों में लिखिए।

३. निम्नलिखित अवतरणों में से किसी एक अवतरण की संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए :--

- (ट) ‘आपकी पिछली बार वाली दालबाटी की गंध अभी तक बेचैन कर देती है।’

- (ठ) “अच्छा, इस बखत तो आग दिए देती हूँ, लेकिन फिर जो इस तरह कोई घर में आएगा तो उसका मुहँ ही जला दूँगी।”

- (ड) “किये सहित सनेह जे अघ, हृदय राखे चोरि, संग बस किये शुभ, सुनाये सकल लोक निहोरि।”

०. निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर लिखिए :--

- (च) शर्मा सर का चरित्र-चित्रण कीजिए।

- (ठ) ‘सद्वचन’ कहानी में समाज की विसंगतियों पर प्रकाश डाला है ? स्पष्ट कीजिए।

- (ड) बसंत से डर क्या आता है ?

[TURN OVER]

Con. 179-AZ-1289-13.

2

५. निम्नलिखित पर टिप्पणियाँ लिखिए :-

(अ) कुंती का परिचय।

अथवा

मिसेज सब्बरवाल का चरित्र।

(ब) 'पाजेब' कहानी का उद्देश्य।

अथवा

हेमा का चरित्र-चित्रण।

(क) 'चीफ़ की दावत' का उद्देश्य।

अथवा

मालती का चरित्र।

Con. 179-13.

AZ-1289

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

१. निम्नलिखित अवतरणों की संदर्भ व्याख्या कीजिए :-

२७

(क) "तो जब आप की हिन्दू जाति इतनी हृदय-शून्य है तो मैं उसकी मर्यादा पालने के लिए क्यों कष्ट भोगूँ, क्यों जान दूँ।"

अथवा

"चलो, यह बड़ी नेम-धरम से रहनेवाली है। सात घाट का पानी पी के आज नेमवाली बनी है। देवता की मूर्त टूटकर फिर नहीं जुड़ती।"

(ख) "अब तो सब को किफायत सूझती है। शादी-ब्याह में मत खर्च करो, क्रिया-क्रम में मत खर्च करो, पूछो गरीबों का माल बटोर-बटोरकर कहाँ रखोगे ?"

अथवा

"सभी खर्च तो वाजिब-वाजिब हैं, किसका पेट काटूँ ? यही जोड़-गाँठ करते-करते बूढ़ी हो गई, न मन का पहना, न ओढ़ा।"

(ग) "देखो, मैं तो समझ चुका हूँ कि सब में उसी ईश्वर का अंश है। सजा इसे हो या फाँसी, फाँसी पर तो ईश्वर ही चढ़ेगा न !"

अथवा

"जो मनुष्य अपनी जरूरतों को बेहद बढ़ाता जाता है -- अपने ऊपर बन्धनों की कड़ियाँ और मजबूत कसता जाता है। सच्ची स्वतंत्रता के लिए अपनी जरूरतों को कम करना चाहिए।"

Con. 179-AZ-1289-13.

3

२. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :--

(क) 'सेवासदन' उपन्यास के उद्देश्य पर प्रकाश डालिए।

अथवा

'सेवासदन' उपन्यास के सदन सिंह का चरित्र-चित्रण कीजिए।

(ख) अपना-अपना भाग्य कहानी के माध्यम से लेखक क्या कहना चाहते हैं ? सोदाहरण समझाइए।

अथवा

'अपराध' कहानी का कथानायक अपने-आप को अपराधी क्यों मानता है ? सोदाहरण समझाइए।

(ग) 'गौरा गाय' पाठ में लेखिकाने गौरा के मृत्यु का बड़ा ही मार्मिक चित्रण किया है। स्पष्ट कीजिए।

अथवा

'खेल' कहानी के माध्यम से लेखक क्या समझाना चाहते हैं ? समझाइए।

३. निम्नलिखित में से किसी एककी संदर्भसहित व्याख्या कीजिए :--

८

(च) "यह आप से बड़ी भूल हुई। मैंने उसे कई बार वहाँ देखा है, जहाँ न देखना चाहिए था। सुमन बाई के प्रेमजाल में पड़ा हुआ मालूम होता है।"

(छ) "अधिक खिलाकर बीमार डालने की तबीयत है क्या ? तुम लोग जरा भी नहीं सोचती हो। बस, अपनी जिद।"

(ज) "उसके अधर वैसे ही लाल हैं, उसकी बाँहे देवदास सी लंबी हैं, उसकी छाती चट्टान-सी कड़ी है।"

४. निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर लिखिए :--

१०

(प) 'सेवासदन' उपन्यास की सुभद्रा का चरित्र-चित्रण कीजिए।

(फ) 'उमस' कहानी की मूल संवेदना को रेखांकित कीजिए।

(ब) 'धरती और धान' पाठ लेखक के जीवन का यथार्थ एवम मार्मिक अंश है। सोदाहरण समझाइए।

५. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर एक वाक्य में लिखिए :--

१०

(य) सुमन की माँ का नाम क्या था ?

(र) पद्मसिंह की पत्नी का नाम क्या था ?

(ल) शांता का विवाह किससे सम्पन्न हुआ ?

(व) चुंगी दप्तर के बोर्डों को किसने बनाया है ?

(श) गजाधर बाबू किस विभाग में किस पद पर काम करते थे ?

(स) सिद्धेश्वरी के पति का नाम क्या था ?

(प) पवन के अनुसार सारी दुनिया किस रफ्तार से चल रही है ?

(ळ) बड़ को किस लड़ाई में कोई नहीं हरा सकता था ?

(क्ष) उग्रजी अपनी माँ को क्या पुकारते थे ?

(ज्ञ) गौरा के बछड़े का नाम क्या था ?

[TURN OVER]

Con. 179-AZ-1289-13.

4

६. निम्नलिखित पर टिप्पणियाँ लिखिए :--

(अ) 'सेवासदन' उपन्यास के गजाधर प्रसाद ।

अथवा

भौली का चरित्र ।

(ब) 'गर्मियों के दिन' कहानी का आशय ।

अथवा

'चीफ की दावत' कहानी के शामनाथ ।

(क) 'जहाँ आकाश दिखाई नहीं देता' में व्यक्त विचार ।

अथवा

शनिग्रहः सर्वसुखं ग्रहमेव चित्तिशनिग्रहः

का महत्त्व ।

-----5-----

१. निम्नलिखित अवतरणों की संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए :-

२४

(क) "इसे यहाँ गली में मत खेलना नहीं तो नाली में चला जाएगा और गन्दा हो जाएगा ।"

अथवा

"यदि तेरी बात मान भी लूँ तो क्या तू यह चाहेगी कि सभी तेरी तरह निराश हो जाएँ ? आत्मघाती संस्कृति का जन्म हो ?"

(ख) "हाँ जनकर भी मैंने न भरत को जाना ;
सब सुन लें, तुमने स्वयं अभी यह माना ।
यह सच है तो फिर लौट चलो घर भैया ;
अपराधिन मैं हूँ । तात, तुम्हारी मैया ।"

अथवा

"जिनकी सेवाएँ अतुलनीय
पर विज्ञापन से रहे दूर
प्रतिकूल परिस्थिति ने जिनके
कर दिये मनोरथ चूर-चूर !"

(ग) "पिताजी कहते थे, बेटा-हम गरीब देश के गरीब नागरीक हैं ।
किसी को श्रद्धांजलि के अलावा कुछ नहीं दे सकते ।"

अथवा

"शीघ्रता मत कर मूढ़ ! यह संसार जिसके पीछे तू भाग रहा है, नश्वर है । यह जो कुछ तुझे दिखाई दे रहा है, सब माया हैं । यह तेरा लक्ष्य नहीं है । दृश्यमान संसार असत्य है ।"

२. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :-

(च) 'सूने चौखटे' उपन्यास में भारतीय समाज की जड़ परंपराओं पर प्रहार किया गया है । सोदाहरण ३६
समझाइए ।

अथवा

'सूने चौखटे' उपन्यास के रामू की चारित्रिक विशेषताओं को रेखांकित कीजिए ।

(छ) 'टूटा पहिया' कविता के माध्यम से कवि क्या समझाना चाहते हैं ? स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

'बादल चले गये वे' कविता में जीवन जगत का यथार्थ चित्रण हुआ है । समझाइए ।

(ज) 'अकबरी लोटा' निबंध का व्यंग्य स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

'एक दीक्षांत भाषण' निबंध का व्यंग्य स्पष्ट कीजिए ।

[TURN OVER]

३. टिप्पणियाँ लिखिए :-

(त) 'सूने चौखटे' की हेम दीदी ।

अथवा

'सूने चौखटे' की सीता ।

(थ) 'समर शेष है' कविता में व्यक्त विचार ।

अथवा

'बात बोलेगी' कविता का आशय ।

(द) 'आलस्य भक्त' निबंध का व्यंग्य ।

अथवा

'लीडर लीला' पाठ का व्यंग्य ।

४. निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर निबंध लिखिए :-

१५

(अ) साहित्य और समाज

(ब) एक कवि की आत्मकथा

(क) सांप्रदायिकता एक अभिशाप

(ख) विज्ञान के चमत्कार

५. आपके मित्र ने चुनाव में सफलता पाई है । उसे बधाई पत्र लिखिए ।

१०

अथवा

सिद्धार्थ महाविद्यालय, फोर्ट मुंबई में लिपिक पद रिक्त है । इस पद हेतु आवेदन पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए ।

१. निम्नलिखित अवतरणों की संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए :-

- (क) मुझे तोड़ लेना बनमाली ।
उस पथ पर देना तुम फेंक
मातृभूमि पर शीश चढ़ाने,
जिस पथ जावें वीर अनेक ।

अथवा

दाने आए घर के अंदर कई दिनों के बाद
धुआं उठा आंगन से ऊपर कई दिनों के बाद
चमक उठी घर भर की आँखें कई दिनों के बाद
कौएं ने खुजलायी पांखें कई दिनों के बाद ।

- (ख) "कोई दिल्ली गाँधीजी के लिए नहीं जाता । हाँ, आप ऐसा करें दिल्ली सूट का कपड़ा खरीदने
जायें इस दौरान गाँधी समाधि को भेंट दें ।"

अथवा

"ये लोग भूख से कभी नहीं मरते । हाँ, अधिक खा लेने से जरूर मर जाते हैं ।
इसलिए चिंता की कोई बात नहीं है । सरकार किसी को मरने नहीं देगी,
इतना ध्यान में रखो ।"

२. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए :-

२४

- (च) 'सिध्दी हेतु स्वामी गए' कविता की मूल संवेदना को स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

'मोचीराम' कविता का कथ्य अपने शब्दों में लिखिए ।

- (छ) 'भोलाराम का जीव' व्यंग्य निबंध के आधार पर सरकारी दफ्तरों में व्याप्त भ्रष्टाचार पर रोशनी डालिए।

अथवा

'प्रधानमंत्री क्यों नहीं हँसते ?' व्यंग्य के आशय को समझाइए ।

३. निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर लिखिए :-

१०

- (ज) 'फूल और काँटा' कविता का केन्द्रिय भाव स्पष्ट कीजिए ।
(झ) 'खरगोश के सींग' के व्यंग्य को समझाइए ।

४. (अ) निम्नलिखित पर टिप्पणियाँ लिखिए :-

१०

- (त) 'झाँसी की रानी की समाधि पर' कविता का संदेश ।

अथवा

'प्यारा हिन्दुस्तान' शीर्षक की सार्थकता ।

- (थ) 'अंगद का पाँव' के मित्र ।

अथवा

'मौत की राजनीति' के भइयाजी ।

[TURN OVER]

(ब) निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर एक-एक वाक्य में लिखिए :-

- (१) एक ही पौधा किन्हें पालता है ?
- (२) भारतमाता किसे पुकार रही है ?
- (३) 'अपनी केवल धार' कविता के कवि का नाम लिखिए ।
- (४) कविने हिम-किरीट किसे कहा है ?
- (५) 'कई दिनों के बाद' आंगन से उपर क्या उठता दिखायी दिया ?
- (६) पूरे शहर के लिए क्या मयस्सर नहीं था ?
- (७) 'खरगोश के सींग' निबन्ध के लेखक कौन है ?
- (८) साहब नारद को वजन के रूप में क्या रखने की सलाह देते हैं ?
- (९) लेखक के मित्र कौन है जो कईबार दिल्ली जा चुके हैं ?
- (१०) 'प्रधानमंत्री क्यों नहीं हँसते ?' निबन्ध के लेखक कौन है ?
- (११) लेखक ने मृतसंजीवनी सुरा, लोहासव, च्यवनप्राश किसे कहा है ?
- (१२) हमारा आधा जीवन राष्ट्र को और आधा किसको समर्पित है ?

५. (द) भारतीय क्रिकेट टीम में चयन होने पर अपने मित्र के नाम बधाई-पत्र लिखिए ।

अथवा

सहायक लेखाकार पद हेतु प्रबंध संचालक के नाम आवेदन पत्र लिखिए ।

(ध) निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर निबन्ध लिखिए :-

- (अ) आतंकवाद : एक अभिशाप ।
- (ब) एक मजदूर की आत्मकथा ।
- (क) शिक्षा का महत्त्व ।
- (ड) महिला अत्याचार : एक समस्या ।

६. (प) निम्नलिखित मुहावरों का अर्थ बताते हुए वाक्य में प्रयोग कीजिए :-

- (१) अँगूठा दिखाना ।
- (२) अपना उल्लू सीधा करना ।

(फ) निम्नलिखित वाक्यों के शुद्ध रूप लिखिए :-

- (१) एक बात मेरी समझ में नहीं आया ।
- (२) वे क्रोधित हो गया ।

(ब) निम्नलिखित वाक्यों का काल परिवर्तन कीजिए ।

- (१) लाचार मैं चुप हो जाता हूँ । (सामान्य भूतकाल)
- (२) हमारे पड़ोस में एक नये किरायेदार आए । (पूर्ण वर्तमान)

(भ) कोष्ठक की सूचना के अनुसार वाक्यों में परिवर्तन कीजिए :-

- (१) तुमने आज ही चिट्ठी लिखी हैं । (प्रश्नार्थक वाक्य)
- (२) क्या तुम कल पुस्तक पढ़ रहे थे ? (सरल वाक्य)

(म) निम्नलिखित संज्ञा शब्दों के लिंग परिवर्तन कीजिए :-

- (१) बेटा
- (२) बकरा
- (३) नाना
- (४) बंदर ।